

DOI 10.51558/2490-3647.2023.8.1.269

УДК 37.014.5
37.018.26

Примљено: 26. 03. 2023.

Прегледни рад
Review paper

Маша Ђуришић, Мила Бунијевац, Наташа Духанај

ПОВЕЗАНОСТ ШКОЛСКЕ КЛИМЕ И РОДИТЕЉСКЕ УКЉУЧЕНОСТИ У ДЕЧЈЕ ОБРАЗОВАЊЕ: ПРЕГЛЕД ИСТРАЖИВАЊА

Иако не постоји општеприхваћена дефиниција школске климе и јединствен став о њеним димензијама, већина аутора се слаже у томе да је школска клима мултидимензионалан и комплексан конструкт, који се односи на квалитет и карактер школског живота. Иако доступна емпиријска грађа обилује доказима о ефектима школске климе на академске и психосоцијалне исходе образовања, ова веза и даље окупира пажњу истраживача. У овом раду дат је преглед новијих истраживања ове проблематике с циљем да се сагледа повезаност између кључних димензија школске климе (академска, социјална и физичка) и родитељске укључености у дечје образовање. Преглед и анализа електронски доступне литературе извршени су према одговарајућим критеријумима. Након извршеног прегледа литературе за анализу је издвојено десет најутицајнијих истраживачких студија. Најважнији резултати студија обухваћених анализом су: између школске климе и родитељске укључености постоји позитивна веза умереног до јаког интензитета; све три димензије школске климе су значајно повезане с родитељском укљученошћу; етничка припадност и величина школе утичу на јачину везе између школске климе и родитељске укључености. На основу презентованих емпиријских налаза може се закључити да је школска клима значајна за унапређивање сарадње породице и школе. У складу с тим, дате су препоруке за будућа истраживања и за праксу.

Кључне речи: родитељи; школа; школска клима; образовање; сарадња

УВОД

Школска клима представља самостално подручје плодног и интезивног научног истраживања у области образовања и васпитања, са сложеном и богатом историјом. Као мултидимензионалан конструкт сагледавана је из различитих теоријских и методолошких перспектива.

Школска клима је проучавана са аспекта многобројних концепата, теорија и модела и широког спектра различитих, обимних и сложених димензија. Најшире гледано, школска клима се успоставља као релативно трајан карактер школе који се одражава на акције свих особа укључених у школски систем и представља њихову колективну перцепцију стања у школи (Поповић Ћитић и Ђурић 2018). Коен и сарадници (Cohen et al. 2009) су мишљења да се школска клима базира на обрасцима искустава и мишљења актера школског живота, а односи се на норме, вредности и циљеве интерперсоналних односа, на сферу наставе и учења и организациону структуру школе.

Можемо рећи да се већина аутора слаже са тим да конструкт школске климе укључује физичке, социјалне и академске димензије. Физичку димензију чине следећи показатељи: изглед школе, учионица и школског дворишта, њихова величина и опремљеност, организација рада, ред, безбедност и дисциплина и доступност ресурса за рад. У показатеље социјалне димензије сврставају се: квалитет међуљудских односа свих актера школске заједнице, правичан и једнак третман ученика од стране наставника и других запослених, ниво моралности, степен могућности у коме наставници и ученици учествују у доношењу одлука у школи, подржавање и подстицање развоја ученика и поштовање различитости. Показатељи академске димензије су: квалитет наставе, очекивања наставника у погледу успеха и напредовања ученика и редовно обавештавање ученика и родитеља у вези са напредовањем (Loukas 2007).

Значај школске климе за успешно одвијање образовно-васпитног процеса препознат је још почетком 20. века, када је Пери (Perry 1908) писао о утицају школске климе на ученике и њихово учење у школи. Почети систематског истраживања овог комплексног феномена започети су знатно касније, засновани на искуствима и идејама организационих истраживања. Тако су Холпин и Крофт (Halpin & Croft 1963) иницирали систематско проучавање утицаја школске климе на учење и развој ученика, док је Стерн (Stern 1970, 1971) један од првих психолога који је у својим истраживањима применио концепт организационе климе који је заснован на аналогiji индивида и организација (Поповић Ћитић

и Ђурић 2018). И остала истраживања из овог периода била су подстакнута овим концептом, али и проучавањем ефикасности школа (Anderson 1982; Creemers & Reezigt 1999). Крајем седамдесетих година, истраживачи посебну пажњу посвећују различитим аспектима школских процеса, у највећој мери квалитету социјалних односа и културним димензијама. Потом су уследила бројна истраживањима којим је указано на повезаност школске климе са школским успехом и постигнућима ученика (Brookover et al. 1978; Puckey & Smith 1983). Испитивана је и веза између школске климе и мотивације и посвећености школи и школским обавезама. Резултати су показали да је мотивација од пресудне важности за учење и да је повезана са школским успехом, позитивним ставовима према школи, бољом дисциплином и већим задовољством ученика и наставника (Lunenburg 1983, према Baranović, Domović i Štirbić 2006). Истраживачи су указали и на повезаност школске климе са осећањем поверења између самих наставника, али и између наставника и директора (Tarter & Ноу 1988). Школска клима је доведена у везу и са посвећеношћу наставника и улогом коју имају у школи (Tarter & Ноу 1988; Tarter, Ноу & Kottkamp 1990). Такође, показало се да школска клима представља и значајан предиктор задовољства послом, осећања ефикасности и радне мотивације наставника (Haron, Wan Jaafara & Babaa 2010; Taylor & Tashakkori 1995). Крајем деведесетих година, истраживања су се фокуси-рала на повезаност школске климе и различитих облика проблема у понашању, агресиве, насиља и криминалног понашања (Gottfredson et al. 2005; Welsh 2000, према Ђурић i Поповић Ћитић 2011).

Бројна истраживања (Fan & Chen 2001; Jeynes 2007) говоре у прилог томе да родитељски ангажман и укљученост значајно позитивно утиче на школска постигнућа ученика и успешан рад наставника и школе уопште. Perkins (2008) истиче да добра сарадња између родитеља и школе позитивно утиче на посвећеност школским обавезама, мотивацију за рад и учење, развијање позитивних ставова, поштовање школских правила и др.

Током последње две деценије, академска и стручна заједница се усмерила на идентификовање фактора који утичу на успешност школе. У стварању здраве и подстицајне атмосфере у школи круцијалну улогу има позитивна школска клима (Ђурић i Поповић Ћитић 2011). Такође, може допринети позитивним исходима образовања и васпитања, позитивном развоју ученика, осећању задовољства и др., што утиче на целокупни развој и успех школе (Marshall 2004). Позитивна школска клима постоји онда када се сви актери школског живота осећају пријатно, пожељно, прихваћено и безбедно и када су интеракције

позитивне и пуне поверења, наставници успевају да достигну добар квалитет наставе, ученици постижу резултате у складу са својим очекивањима, а а родитељи активно учествују у образовању и васпитању своје деце (Johnson, et al. 1996; Osterman 2000).

У истраживањима из ове области пажња истраживача је била усмерена и на испитивање повезаности школске климе и родитељске укључености у дечје образовање, с обзиром да родитељи имају круцијалан утицај на успешност процеса образовања и васпитања. Учешће родитеља у овом процесу се с једне стране, односи на њихов ангажман код куће (помоћ при изради домаћих задатака, помоћ и надзор над учењем и сл.), а с друге стране, на партиципацију у школским активностима (родитељски састанци, радионице за родитеље, организација школских прослава, Савет родитеља и сл.). Резултати бројних истраживања указали су на предности и позитивне ефекте учешће родитеља у животу и раду школе. Тако, адекватно учешће родитеља значајно позитивно утиче на школска постигнућа ученика, посвећеност школи и школским обавезама, социјалне односе у школи, придржавање школских правила, школску климу, успешан рад школе и др. (Edwards & Alldred 2000; Henderson & Berla 1994; Richardson 2009; Sanders & Sheldon 2009; Ђуришић и Бунијевац 2017). Такође, развијање позитивног односа, засновано на поштовању родитеља од стране школе и школског особља, доприноси томе да родитељи осете да имају подршку, што их оснажује да учествују у заједничком раду са децом. Виши степен укључености родитеља у живот и рад школе доприноси бољем односу наставника према родитељима и њиховом опажању родитељске сарадње са њима као позитивне (Fantuzzo, Perry & Child 2006).

ЦИЉ

Циљ овог рада је био да прегледом новијих истраживања из ове области сагледа повезаност између кључних димензија школске климе (академска, социјална и физичка) и родитељске укључености у дечје образовање.

МЕТОДЕ

За потребе овог рада анализирани су студије објављене у периоду 2012–2022. године које су биле доступне преко електронског претраживача Конзорцијума библиотека Србије за обједињену набавку КОБСОН сервиса. Ради што ширег одабира литературе укључене су кључне речи: школска клима, родитељска

укљученост, академска димензија, социјална димензија, физичка димензија, партиципација. Критеријуми за одабир студија били су: да се бар једна варијабла односи на школску климу, бар једна на родитељску укљученост, да обухвата популацију деце школског узраста.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА СА ДИСКУСИЈОМ

Након извршеног прегледа литературе за анализу је издвојено десет студија. Преглед истраживачких студија о повезаности школске климе и родитељске укључености у децје образовање дат је у Табели 1.

Табела 1. *Карактеристике студија укључених у анализу*

Аутор и година	Узорак	Испитиване димензије школске климе	Најважнији резултати
Berkowitz et al. (2017)	15 829 родитеља	Академска, социјална и физичка димензија	Родитељи ученика млађих разреда перципирају позитивнију школску климу и већу укљученост у живот и рад школе у односу на родитеље ученика старијих разреда. Нису уочене значајне разлике у односу на социо-економски статус родитеља.
Park & Holloway (2018)	10 681 родитеља	Академска и социјална димензија	Позитивна школска клима је повезана са родитељском укљученошћу, ангажовањем код куће и комуникацијом родитеља са школским особљем.
Martins Caridade et al. (2020)	329 школско особље	Физичка и социјална димензија	Умерен позитиван ефекат школске климе (обе испитиване димензије) на родитељску укљученост ($r=.28$).
Koutsouveli & Geraki (2022)	129 родитеља наставника	Физичка, социјална и академска димензија	Умерен позитиван ефекат школске климе на родитељску укљученост (у зависности од димензије креће се у распону од $r=.326$ до $r=.751$). Позитивна школска клима је значајано повезана са родитељском укљученошћу у живот и рад школе, бољом комуникацијом и сарадњом породице и школе.

Goldkind & Farmer (2013)	545 школа	Физичка и социјална димензија	Позитивна школска клима, укључујући физичку и социјалну димензију, је повезана са родитељском укљученошћу и комуникацијом породице и школе. Постоји разлика у величини школе, па је тако позитивнија школска клима и виши ниво родитељске укључености забележен у мањим школама у односу на веће школе.
--------------------------	--------------	-------------------------------	---

Увидом у истраживања која су се бавила овом проблематиком може се закључити да је школска клима један од битних фактора који утичу на родитељску укљученост у дечје образовање. Наиме, у претходно анализираним истраживањима уочено је постојање позитивне везе умереног (Mahuro & Hungi 2016; Martins Caridade et al. 2020; Pourrajab et al. 2015, 2018) до јаког интензитета (Koutsouveli & Geraki 2022; Park & Holloway 2018) између школске климе и родитељске укључености. Све три димензије школске климе (академска, социјална и физичка димензија) имају значајан ефекат на родитељску укљученост. Налази о повезаности родитељске укључености са академском димензијом конзистентнији су у односу на налазе о повезаности са социјалном и физичком димензијом (Cayak 2021; Lara & Saracosti 2019).

Приметно је и да је повезаност између родитељског ангажмана код куће и укључености родитеља у дечје образовање двосмерна. С једне стране, школа може подстаћи родитеље на рад са децом код куће, док се, с друге стране, и сами родитељи могу међусобно разликовати у погледу степена ангажовања на реализацији различитих едукативних активности код куће. Наиме, показало се да је већи степен ангажованости родитеља, који се огледа у осмишљавању и реализовању различитих едукативних активности код куће, повезан са већом укљученошћу родитеља у рад школе (Koutsouveli & Geraki 2022; Park & Holloway 2018).

Значајна одредница укључености родитеља у рад јесте и комуникација која се остварује између породице и школске установе. Истраживања указују да утврђено је да адекватна комуникација је од изузетног значаја, те да је потребно континуирано подстицати комуникацију и сарадњу између родитеља и школе (Park & Holloway 2018). И друга истраживања указују на значај адекватне комуникације између родитеља и васпитача за остваривање интензивније родитељске укључености (Murray et al. 2015).

Нема сумње да је укљученост родитеља условљена већим бројем фактора који могу бити везани за саме породице и средину у којој се они налазе. Међу њима се издвајају социокултурно порекло породица, етничка припадност, развијеност државе, као и карактеристике породица у руралним и урбаним срединама. Наиме, позитивнија школска клима и виши ниво родитељске укључености забележен у мањим школама у односу на веће школе (Goldkind & Farmer 2013). Такође, укључивање родитеља варира у зависности од социокултурног порекла породице и мења се током времена (Daniel 2015). Осим тога, налази истраживања указују да је укљученост родитеља условљена и етничком припадношћу породице (Driessen et al. 2005).

Наведени налази истраживања имају посебну улогу када се креирају стратегије и интервенције које имају за циљ да унапреде родитељску укљученост у дечје образовање, с обзиром да је укљученост родитеља од великог значаја за ефикасност стратегија и интервенција.

ЗАКЉУЧАК

Ови резултати, као и налази других истраживања у којима је испитивана веза између школске климе и родитељске укључености, указују да је ниво родитељске укључености у дечје образовање значајно виши у школама са позитивном школском климом. Све три димензије школске климе имају значајан ефекат на родитељску укљученост. У даљим истраживањима школске климе било би корисно да се, осим квантитативних метода, примене и квалитативне методе истраживања са свим учесницима васпитно-образовног процеса. Тако би било могуће добити детаљније увиде у то како кључни актери перципирају квалитет школске климе. Клима у школи би свеобухватније могла бити истражена и применом лонгитудиналних истраживања, која би омогућила да се добије увид у то да ли се у оквиру једне школе временом мења квалитет школске климе и које варијабле то објашњавају, односно да се испита да ли школска клима има дугорочне ефекте на различите аспекте рада школе. Такође би требало више пажње посветити утицају модерирајућих варијабли.

С обзиром да ученици школа у којима влада позитивна школска клима, у којима се остварује адекватна сарадња родитеља и наставника, показују боље резултате, већи степен посвећености школским обавезама и привржености школи, придржавају се школских правила, имају позитивне ставове и понашање, у већем обиму завршавају школовање и прелазе на више нивое образовања

(Perkins 2008), посебну пажњу у процесу унапређивања школске климе треба посветити родитељској укључености. Укључивање родитеља мора да буде део шире стратегије комплементарне подршке учењу и развоју, као системски подржан напор заједничком деловању свих актера (Поповић Ћитић и Ђурић 2018). Веома је важно активности и садржаје прилагодити потребама и могућностима сваког родитеља.

Неке од активности и мера које се могу спровести са овим циљем су: креирање радионица и семинара за родитеље, добровољне активности родитеља, разни облици родитељског активизма, заједничко осмишљавање и реализовање наставних програма, искрени и отворени односи и сл. Битно је напоменути да све наведене мере и активности захтевају напоран рад, адекватно планирање и учешће свих актера школског окружења.

Активно учешће родитеља подстиче се развијањем осећаја да су они добродошли, да се њихово мишљење уважава, а њихова партиципација у доношењу свих значајних одлука очекује.

ЛИТЕРАТУРА

1. Anderson, Carolyn (1982), "The search for school climate: A review of the research", *Review of Educational Research*, 52(3), 368–420.
2. Baranović, Branislava, Vlatka Domović, Marina Štirbić (2006), "O aspektima školske klime u osnovnim školama u Hrvatskoj", *Sociologija i prostor*, 44(4), 485–504.
3. Berkowitz, Ruth, Ron Avi Astor, Diana Pineda, Kris Tunac DePedro, Eugenia Weiss, Rami Benbenishty (2017), "Parental Involvement and Perceptions of School Climate in California", *Urban Education*, 56(3), 393–423.
4. Cayak, Semih (2021), "Parents' Perceptions of School Climate as a Predictor of Parents' Participation in Their Children's Education", *Acta Educationis Generalis*, 11(1), 14–28.
5. Cohen, Jonathan (2006), "Social, emotional, ethical and academic education: Creating a climate for learning, participation in democracy and well-being", *Harvard Educational Review*, 76(2), 201–237.
6. Cohen, Jonathan, Elizabeth McCabe, Nicholas Michelli, Terry Pickeral (2009), "School climate: Research, policy, practice, and teacher education", *Teachers College Record*, 111(1), 180–193.

7. Creemers, Bert, Reezigt Gerry (1999), "The role of school and classroom climate in elementary school learning environments", in: Jerome Freiberg (ed.), *School climate: Measuring, improving and sustaining healthy learning environments*, Philadelphia, Falmer Press, 30–47.
8. Daniel, Graham (2015), "Patterns of parent involvement: A longitudinal analysis of family-school partnerships in the early years of school in Australia", *Australasian Journal of Early Childhood*, 40(1), 119–128.
9. Driessen, Geert, Frederik Smit, Peter Slegers (2005), "Parental Involvement and Educational Achievement", *British Educational Research Journal*, 31(4), 509–532.
10. Ђurić, Slađana, Branislava Popović Ćitić (2011), "Procena školska klime u funkciji unapređenja kvaliteta rada obrazovno-vaspitnih institucija", *Socijalna misao*, 18(4), 114–129.
11. Ђurišić, Maša, Mila Bunijevac (2017), "Parental Involvement as a Important Factor for Successful Education", *Center for Educational Policy Studies Journal*, 7(3), 137–153.
12. Edwards, Rosalind, Pam Alldred (2000), "A typology of parental involvement in education centring on children and young people: negotiating familialisation, institutionalisation and individualization", *British Journal of Sociology of Education*, 21(3), 435–455.
13. Fan, Xitao, Michael Chen (2001), "Parental involvement and students' academic achievement: A meta-analysis", *Educational Psychology Review*, 13(1), 1–22.
14. Fantuzzo, John, Marlo Perry, Stephanie Childs (2006), "Parent Satisfaction with Educational Experiences Scale: A multivariate examination of parent satisfaction with early childhood education programs", *Early Childhood Research Quarterly*, 21(2), 142–152.
15. Goldkind, Lauri, Lawrence Farmer (2013), "The Enduring Influence of School Size and School Climate on Parents' Engagement in the School Community", *School Community Journal*, 23(1), 223–244.
16. Halpin, Andrew, Don Croft (1963), *The organizational climate of schools*, Midwest Administration Center of the University of Chicago, Chicago
17. Henderson, Anne, Nancy Berla (1994), *A new generation of evidence: The family is critical to student achievement*, Sage, Los Angeles
18. Jeynes, William (2007), "The relationship between parental involvement and urban secondary school student academic achievement: A meta-analysis", *Urban Education*, 42(1), 82–110.

19. Johnson, William, Annabel Johnson, Douglas Kranch, Kurt Zimmerman (1999), "The development of a university version of the Charles F. Kettering Climate Scale", *Educational and Psychological Measurement*, 59(2), 336–350.
20. Koutsouveli, Eleftheria, Akrivoula Geraki (2022), "School management and climate to enhance parental involvement", *International Journal of Research in Education and Science*, 8(4), 662-679.
21. Lara, Laura, Saracostti Mahia (2019), "Effect of Parental Involvement on Children's Academic Achievement in Chile", *Frontiers in Psychology*, 10, 1–5,
22. Loukas, Alexandra (2007), "What is school climate?", *Leadership Compass*, 5(1), 1–3.
23. Marshall, Megan (2004), "Examining school climate: Defining factors and educational influences (electronic version)": Retrived May 23, 2014 from the World Wide Web <http://education.gsu.edu/schoolsafety>.
24. Martins Caridade, Sonia Maria, Pedrosa Sousa, Pimenta Dinis (2020), "The Mediating Effect of Parental Involvement on School Climate and Behavior Problems: School Personnel Perceptions", *Behavioral Science*, 10(8), 129–143.
25. Murray, Elizabeth, Laura McFarland-Piazza, Linda Harrison (2015), "Changing patterns of parent–teacher communication and parent involvement from preschool to school", *Early Child Development and Care*, 185 (7), 1031–1052.
26. Osterman, Karen (2000), "Students' need for belonging in the school community", *Review of Educational Research*, 70(3), 323–367.
27. Perkins, Brian (2008), *What we think: Parental perceptions of urban school climate*, National School Boards Association, Alexandria
28. Perry, Arthur (1908), *The management of a city school*, Macmillan, New York
29. Popović Ćitić, Branislava, Slađana Đurić (2018), *Pozitivna školska klima: elementi, principi i modeli dobre prakse*, Fakultet bezbednosti Univerziteta u Beogradu, Beograd
30. Pourrajab, Masoumeh, Roya Roustae, Baharak Talebloo, Sara Kasmaiezhadfadard, Muhammed Faizal Bin Ghani (2015), "School climate and parental involvement: The perception of Iranian teachers", *Global Journal of Commerce & Management Perspective*, 4, 24–33.
31. Pourrajab, Masoumah, Muhammad Faizal Bin Ghani, Akbar Panahi (2018), "The mediating effect of parental involvement on school climate and continuous improvement", *Malaysian Online Journal of Educational Management*, 6(4), 1–14.

32. Purkey, Stewart, Marshall Smith (1983), "Effective schools: A Review", *The Elementary School Journal*, 83(4), 426–452.
33. Richardson, Sharon Ann (2009), "Principal's perceptions of parental involvement in the "big 8" urban districts of Ohio", *Research in the Schools*, 16(1), 1–12.
34. Sanders, Mavis, Steven Sheldon (2009), *Principals matter: A guide to school, family, and community partnerships*, A SAGE Company, Corwin
35. Park, Sira, Susan Holloway (2018), "Parental involvement in adolescents' education: An examination of the interplay among school factors, parental role construction, and family income", *The School Community Journal*, 28(1), 9–36.
36. Stern, George (1970), *People in context: Measuring person-environment congruence in education and industry*, John Wiley & Sons, New York
37. Stern, George (1971), "Self-actualizing environments for students", *The School Review*, 80(1), 1–25.
38. Tarter, John, Wayne Hoy (1988), "The context of trust: Teachers and the principal", *The High School Journal*, 72, 17–24.
40. Tarter, John, Wayne Hoy, Ron Kottkamp (1990), "School health and organizational commitment", *Journal of Research and Development in Education*, 23(4), 236–242.

THE RELATIONSHIP OF SCHOOL CLIMATE AND PARENTAL INVOLVEMENT IN CHILDREN'S EDUCATION: A RESEARCH REVIEW

Summary:

Although there is no generally accepted definition of school climate and a single position on its dimensions, most authors agree that school climate is a multidimensional and complex construct, which refers to the quality and character of school life. Although the available empirical literature abounds with evidence of the effects of school climate on academic and psychosocial outcomes of education, this relationship continues to occupy the attention of researchers. This paper provides an overview of recent research on this issue with the aim of determining the connection between the key dimensions of the school climate (academic, social and physical) and parental involvement in children's education. Review and analysis of electronically available literature was performed according to appropriate criteria. After the literature review, the ten most influential research studies were selected for analysis. The most important results of the studies included in the analysis are: between school climate and parental involvement there is a positive connection of moderate to strong intensity; all three dimensions of school climate are significantly related to parental involvement; ethnicity and school size influence the strength of the relationship between school climate and parental involvement. Based on the presented empirical findings, it can be concluded that the school climate is important for improving the cooperation between the family and the school. Accordingly, recommendations for future research and practice are given.

Key words: parental involvement; review; parents; school; school climate

Адресе ауторица

Authors' address

Маша Ђуришић

Мила Бунијевац

Висока школа социјалног рада, Београд

Наташа Духанај

Основна школа „Веселин Маслеша”, Београд

masa.djurisic@asp.edu.rs

mila.bunijevac@asp.edu.rs

pedagogmaslesa@hotmail.com